

Bezpečnost patří stabilně mezi primární hodnoty českých občanů, a to jak pokud jde o rizika vnitřní, tak i vnější, jakkoli se vnímání bezpečnostních hrozeb spolu s dobou vyvíjí a mění. Výsledky nejnovějšího průzkumu agentury Median např. ukazují, že jsou to především terorismus, epidemie, přírodní katastrofy a chemické či biologické útoky spojené hlavně s islámským světem.

Zajímavé je, že ekonomické bezpečnostní hrozby (ekonomická krize, rozpad EU a zčásti také migrace) se objevují až po již citovaných hrozbách. A teprve po nich lidé jako bezpečnostní ohrožení vnímají zčásti historické či aktuální státy – Německo, Rusko a Čínu.

Výsledky průzkumu mj. svědčí i o našem sílícím evropanství. Jinak se zjištěné údaje nedají zobecnit. Více než dvě třetiny lidí si totiž myslí, že naším nespolehlivějším ochráncem a obráncem před bezpečnostními hrozbami je Evropská unie. Jen necelá čtvrtina našich občanů to čeká od Spojených států. Strategické partnerství hledá u EU dokonce čtyři pětiny dotazovaných, kdežto u USA jen šestina. A to přesto, že americká vojenská kapacita je nejen potenciálně, ale i fakticky až desetinásobně účinnější než EU. Podle výsledků šetření GlobeScan a Ústavu PIPA s 25,5 tisíci respondenty ve 23 zemích ani v jedné zemi nepřevážilo, že by Evropa nehrála ve světě kladnou roli. Nejpriznivěji přitom je hodnocena Francie, zvláště v očích Němců, ale i Číňanů. Nejhuře jsou vnímány Spojené státy a Rusko, a to pro Irák a Čečensko. Proto by podle mínění respondentů vůdcovskou roli ve světě měla převzít Evropa, která se jí ovšem zatím zříká. K tomu jí dosud chybí výraznější vnitřní jednotu

Úvodem

Zamýšlíme-li se nad věrohodností většiny dosavadních prognóz, je dostatek důvodů pro skepsi. Kdyby se splnily např. medicínské předpovědi z druhé poloviny minulého století, rakovina by už dávno byla vyléčitelnou chorobou, lidé by ovládali telefony stejně jako řidiči svá vozidla hlasem, byty byly úplně robotizovány a napojeny na ústřední elektronický systém, noviny a časopisy se daly tisknout doma, lidé si mohli určovat pohlaví svých dětí a prostřednictvím obrazů, zvuků a vůní nejen zbavit depresí, ale vybírat si i náladu, počasí se dalo úspěšně předvídat na deset dní dopředu, vlaky jezdit rychlostí 500 km za hodinu a ve vesmíru vybudovány nové lidské kolonie. Na druhé straně nikdo nepředvídal rozšíření nemoci AIDS nebo stolní počítače a internet. Přesto je dostatek argumentů pro to, aby se prognostika dále rozvíjela a byly zpracovávány další prognózy, a to i v oblasti bezpečnostní politiky. Výrazná dynamika změn v bezpečnostní situaci ve světě a v Evropě je pro to dostatečným důvodem.

Praxe ukazuje potřebu vytvářet si nejrozmanitější představy o bezpečnostní budoucnosti a na jejich základě odhadovat pravděpodobnost uskutečnění různých alternativ a variant budoucího vývoje, protože jen tak lze na základě jedné z nich vědomě působit v jejím duchu.

Přitom si musíme být vědomi, že budoucnost v oblasti bezpečnosti se nedá pro neúplně a zkreslující informace o minulých a přítomných dějích předvídat přesně. Budoucnost není jednoznačně determinovaná a už vůbec ne predestinovaná, a proto ani neexistuje jen jedna jakási objektivní trajektorie vývoje a jeho nevyhnutelnost. V tom je i jistý optimismus, že budoucnost lze určitým způsobem ovlivnit, dojít alespoň zčásti k vytyčenému cíli nebo eliminovat či alespoň redukovat identifikované bezpečnostní hrozby.

Prognostická činnost tedy umožňuje identifikovat budoucí bezpečnostní ohrožení, přicházet s podněty pro rozhodovací procesy v bezpečnostní politice a také aktivizovat občanskou veřejnost proti ohrožením. Ačkoli jsou problémem již krátkodobé bezpečnostní předpovědi na pět let, praxe potřebuje nejen střednědobé na deset-patnáct let, ale i dlouhodobější, např. jako podklad pro rozhodování o vývoji a pořízování nových typů zbraní. Bezpečnostní prognózy mají přitom jeden vážný handicap: nejsou prognózami bez překvapení, a to nejen pokud jde o těžko předvídatelné teroristické akce, ale také zásadní vědecké objevy a s nimi spojené inovace, které mají vliv na změny zbraňových systémů, jako jsou např. neletální zbraně.

To je i důvod, proč mají takový význam **prognózy varovné**. Soustřeďují se na nežádoucí až katastrofické možnosti extrapolace nežádoucích bezpečnostních jevů. Tím plní diagnostickou a aktivizační funkci. Jejich potřeba se ukázala zvláště po 11. září 2001, které se stalo jistým symbolem našeho vstupu do „globální rizikové společnosti“ (Ulrich Beck). Aby i Česká republika v takové společnosti obstála, je bezesporu užitečné mít k dispozici takovou prognózu, která se snaží identifikovat budoucí ohrožení, a tím i vytvářet předpoklady k optimálním rozhodnutím v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky.

Již studie týmu Ústavu mezinárodních vztahů pod vedením Jaroslava Jandy „Bezpečnostní politika České republiky“ z roku 1996, tedy před téměř deseti lety, varovala:

Lidstvu této planety všeobecně hrozí, že bude pokračovat dosavadní vývoj světa, tj. převážně neřízený, do značné míry chaotický a živelný, ale též s prudkými, a přitom nekontrolovatelnými změnami, vývoj celkově nerovnoměrný, s pásmy ekonomické prosperity nebo naopak bídy, všestranné stability a vedle toho politické a ekonomické nestability.

Lidstvo nadále postrádá globální řízení: přes pomalu prosazující se tendenci k integraci států a k rozšíření počtu i významu nadnárodních organizací se v mnoha regionech role států dále posiluje, ty se nehodlají spojovat ve vyšší celky a vzdát se v jejich prospěch části svých kompetencí. Proto nemohou být úspěšně řešeny zásadní světové problémy, k nimž patří zejména populační exploze, omezené zdroje surovin, energie, vody a potravin, vznik nových chorob a jiných ohrožení zdraví, přírody a životního prostředí, rozmach mezinárodní kriminality, terorismu, proliferace zbraní hromadného ničení aj.

Tato charakteristika se za dekádu let příliš nezměnila, naopak se některé bezpečnostní hrozby ještě prohloubily. Jediným výraznějším pozitivním rysem je pokračující integrace Evropy včetně její snahy o samostatnější bezpečnostní a obrannou politiku, i když i tyto snahy narážejí zvláště na vnitřní odpor, nevyjímaje některé subjekty české politické scény.

Autoři **Padesátiletí čtvrté světové války** mají ambici předložit východiskovou vizi nových globálních, evropských i specificky českých bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik a také to, jaké na ně mohou být reakce. Pokusili se přitom podívat, s využitím řady prognostických materiálů a scénářů publikovaných ve světové odborné literatuře v posledních pěti letech, na možný vývoj bezpečnostní situace v některých případech až z perspektivy poloviny 21. století.

Považují to i za jedno z možných východisek pro diskusi v rámci bezpečnostní komunity, která má velký význam pro hledání nejen možných odpovědí, ale i otázek týkajících se bezpečnostní budoucnosti.

Bezpečnostní prognóza 2050

Teprve v polovině 21. století se zemím transatlantického civilizačního okruhu, představovaným zejména USA, Velkou Británií, Francií a Německem v úzké spolupráci s Ruskem, Čínou, Indií, Japonskem, Jižní Koreou, Brazílií, Austrálií a Jižní Afrikou, podařilo zvítězit ve **čtvrté světové válce**.

Tak byla podle výroku bývalého ředitele Ústřední zpravodajské služby (CIA) Spojených států Jima Woolseyho pojmenována několik desetiletí trvající globalizovaná válka s terorismem. Její základní příčinou byla nestabilní bezpečnostní situace prakticky na celém světě. Vyvolaly ji především všudypřítomná rizika – teroristické útoky menšího i většího rozsahu, regionální konflikty, šíření zbraní hromadného ničení, výpadky civilizačních infrastruktur způsobených teroristickými útoky atd.

Roku 2050 se sice ještě nedaly vyloučit určité recidivy této čtvrté světové války spojené s mezinárodním terorismem, rozhoření nových ohnisek odporu, ale ty již nepředstavovaly tak smrtelné nebezpečí jako zvláště na přelomu 20. a 30. let.

Vznik čtvrté světové války

Na počátku posledního desetiletí minulého století ještě nebyla tak patrná kritická vážnost nových globálních ohrožení bezpečnosti. Irácká invaze do Kuvajtu v roce 1991 byla vyřešena poměrně jednoduchým způsobem: širokou koalici pod vedením USA; to vyvolalo naději, že bude možné dosáhnout mírového světového řádu. Tento předpoklad vycházel i z toho, že pominula hrozba jaderného konfliktu mezi supervelmocemi a vznikl názor, že svět dosáhl potřebné *geopolitické rovnováhy*, ve kterém může být šíření demokracie nezvratným trendem. Žádný z konfliktů na Balkáně, Středním východě nebo v Africe nebyl považován za reálné ohrožení.

Rozsáhlý teroristický útok na Spojené státy 11. září 2001 všechny tyto představy radikálně změnil, dramaticky zvrátil především jejich představu o vlastní bezpečnosti. Spojené státy zahájily v zájmu vlastní ochrany boj proti svým nepřítelům na široké frontě nejen ve světě, ale i u sebe doma. Jako hlavní nepřítel byl identifikován radikální islámský terorismus, který otevřeně deklaroval cíl zlikvidovat západní společenství a dosáhnout světovlády, mj. i prostřednictvím vytvoření „islámského chalífátu“, který by se rozprostíral na obrovském území od západní Evropy přes Blízký východ a Střední Asii až po Asii jihovýchodní. Skutečnost, že ani umírněné islámské státy, ani islámská komunita jako celek se dostatečně od militantních islamistů nedistancovaly, vedla k tomu, že čtvrtá světová válka byla paralelně nazvána protiislámskou.

Počáteční jednoznačná podpora Spojeným státům v jejich politice především ze strany západního společenství, ale i Ruska, byla nicméně záhy vystřídaná mnohými rozpory pokud jde o formy a metody boje proti nově se vynořující hrozbě. Základním problémem bylo, že se nepodařilo dosáhnout všeobecného strategického konsenzu o tom, co tato hrozba představuje a hlavně o způsobech a prostředcích boje proti ní. Projevilo se to především

v neshodách uvnitř západního společenství s souvislostí s preventivním útokem Spojených států na Irák (2003). Spolu s tím dále v neztenčené míře docházelo k teroristickým akcím na celém světě – od indonéskeho ostrova Bali až po španělský Madrid, který se stal přesně 30 měsíců po 11. září 2001 cílem největšího a nejkrvavějšího teroristického útoku v Evropě po skončení druhé světové války. Nikoli náhodou se možná v den 65. výročí zahájení druhé světové války, tj. 1. září 2004, stala terčem brutálního útoku čečenských teroristů proti školním dětem základní škola v severoosetinském Beslanu.

Hlavní rysy strategie a taktiky teroristů

Teroristické aktivity radikálních islamistů byly podřízeny vzpomenutému základnímu cíli – světovládě ztělesňované islámským chalífátem. Z geopolitického hlediska se teroristům podařilo svými aktivitami vytvořit „oblouk nestability“, který se táhl od subsaharské Afriky přes severní Afriku Blízký východ, Balkán, Kavkaz, Střední Asii až po Asii jihovýchodní.

Velení čtvrté světové války se ujala zprvu al Kajda s dalšími následnými uskupeními, které měly sice disperzní organizační strukturu, ale společný cíl a platformu působení. Diverzifikovaný terorismus na bázi radikální ideologie a technologie vytvořil optimální podmínky pro sofistikované řízení války.

Hlavní teroristická uskupení podporovala ovšem i řada států, a to jednak tím, že na jejich území byly základny teroristů, ale i tím, že poskytovaly aktivitám teroristů diplomatické krytí. To se týkalo např. Iránu, Sýrie a Súdánu. „Třetí sled“ pak představovaly státy, které poskytovaly finanční a ideologickou pomoc. Při té se exponovaly především Saúdská Arábie a „naftové“ emiráty v Perském zálivu. Teroristickou síť doplnily i základny a buňky rozmístěné v prostředí početné muslimské komunity v evropských zemích. K destabilizaci situace v jednotlivých částech světa přispívala i podpora separatistických islámských hnutí působících v nestabilních teritoriích některých významných zemí (Čečensko, Kašmír).

Základním rysem strategie a taktiky teroristických uskupení byla jejich schopnost působit v globalizovaném světě výrazně autonomně. Ke komunikaci mezi nimi, výměně know-how a přípravě teroristických akcí, používaly nejmodernější informační technologie včetně internetu. Spektakulární teroristické útoky ve světově známých lokalitách (západní metropole, turistická centra), spojené s velkými ztrátami civilistů, byly doplněny o útoky proti komunikační infrastruktuře, na které stále více závisel chod moderních společností. V mnoha případech došlo k rozsáhlému kolapsu fungování jejich základních funkcí (průmyslové výroby, služby, doprava atd.). Teroristická uskupení podněcovala i vnitřní konflikty, které byly vlastní především tzv. „hroutícím se státům“ (failing states - nestabilní státy) a nezřídka přerůstající v konflikty regionálního charakteru.

Teroristické útoky měly díky médiím i velmi negativní psychologický vliv na nemalou část veřejnosti. Boj s terorismem a jeho nositeli byl komplikován i tím, že se terorismus stal v globálním měřítku svého druhu velmi výnosným „obchodem“, který měl svůj „trh práce“ a disponoval obrovským kapitálem. Zájmy teroristických uskupení se v této souvislosti nezřídka protínaly i se zájmy transnacionálních struktur organizovaného zločinu, což se např. projevovalo i v teritoriích masové produkujících narkotika (Afghánistán, Kolumbie).

Nejvážnější nebezpečí vyplývalo z toho, že se teroristům podařilo získat zbraně hromadného ničení – chemické, biologické a nakonec i jaderné, které neváhali použít pro prosazení svých cílů. V jejich arzenálu se nacházely i tzv. špinavé bomby (radiologické zbraně). Získání

zbraní hromadného ničení teroristům usnadňovalo, že v první dekádě 21. století došlo ke kolapsu dohod a režimu jejich nerozšiřování.

Průběh a vyústění čtvrté světové války

Ještě v první dekádě nového století se terčem teroristických útoků stala střední a severní Evropa, zejména země angažující se v Iráku jako např. Polsko a Česká republika, následně Německo, Francie a Velká Británie a na začátku druhé dekády 21. století si nebyl vůči nebezpečí terorismu jist již nikdo. Navíc se teroristické akce staly stále četnější, sofistikovanější a barbarštetší. Přesto byla stále patrná nejednotnost západního světa, která se projevovala především sporem mezi Evropou a Spojenými státy o charakter vedení války proti mezinárodnímu terorismu.

Spojené státy aplikovaly primárně silová řešení takového typu, jaké bylo se všemi negativními důsledky aplikováno v Iráku. Odlišnější řešení prosazovala především Evropa, a to zvláště zdůrazňováním použití metody „soft security“, která byla zaměřena na humanitární a rozvojovou pomoc. To mělo být i nástrojem pro řešení sociálních příčin terorismu. Brzy se ukázaly meze této pomoci, kterou nebylo možné realizovat v zemích, kde vládly diktátorské nebo autokratické režimy. Náznorně se to ukázalo především v arabském světě. Právě arabský svět a především jeho centrum na Blízkém východě se stalo zdrojem značné eskalace čtvrté světové války. Událo se tak ve chvíli, kdy v polovině druhé dekády byl v Saúdské Arábii nastolen otevřeně protizápadní fundamentalistický režim. Dlouhodobě nestabilní byla i situace v nejlidnatějším arabském státě Egyptě ve kterém se autokratickému prozápadnímu režimu dařilo jen s největšími obtížemi čelit aktivitám islámských fundamentalistů.

To negativně ovlivnilo existenci umírněných sekulárních islámských režimů, které dosud buď podporovaly boj proti mezinárodnímu terorismu, nebo zastávaly neutrální stanovisko. V řadě případů došlo i k jejich svržení. Nejvážnější situace byla v Indonésii a v jihovýchodní Asii; prakticky se rozpadl Afghánistán, byl v podstatě zničen Izrael.

Stále častější byly i koordinované teroristické útoky různé intenzity s pomocí zbraní hromadného ničení, a to zprvu chemických a posléze i biologických. Evropa. Rusko i Spojené státy byly konfrontovány i s několika velkými bioteroristickými útoky a koncem třicátých let došlo i k použití radiologických zbraní.

Všechny tyto útoky byly spojeny nejen s velkými lidskými, ale i ekonomickými ztrátami. Projevilo se to mj. v poklesu ekonomické výkonnosti Západu, ke kterému přispělo i omezení dodávek ropy z regionu Blízkého východu. Ten se nicméně podařilo kompenzovat díky zvýšené těžbě této komodity v Rusku, které ji zajišťovalo i na základě svých nadstandardních politických a ekonomických vztahů jak s Evropou, tak se Spojenými státy. K pozitivnímu řešení přispělo i širší využití vodíku jako pohonné hmoty.

Evropě se podařilo složitou bezpečnostní a ekonomickou situaci zvládat, i když se značným vypětím, díky fungujícímu modelu evropské integrace ztělesňované existencí Evropské unie, která sdružovala na počátku třicátých let již drtivou většinu evropských států.

Terorismus zasáhl i Latinskou Ameriku, kde sice vedení mezinárodního terorismu mělo jen částečný vliv, ale čtvrtá světová válka se zde rozhořela ve dvacátých letech převážně ze sociálních důvodů. K jejich řešení naštěstí přispěly aktivity náboženských organizací, zvláště katolické církve.

V konfrontaci se soustředěným tlakem radikálního islámského terorismu se ve třicátých letech 21. století stalo zřejmé, že nejednotnost Západu, projevující se mj. spory o charakter vzájemného uspořádání vztahů mezi Evropou a Spojenými státy a o jejich role vůči ostatnímu světu, Západ oslabuje. Tento fakt měl i zřetelný ekonomický důsledek, neboť vedoucí představitelé západních zemí si uvědomili nutnost efektivnějšího sdílení nákladů na boj s terorismem; ty si ve Spojených státech a v zemích EU vyžádaly až desíti procent ročního HDP.

Zvyšující se náklady války se staly i podnětem ke vzniku tak zvané Globální aliance; jejím hlavním cílem bylo zajistit koordinovanou globální bezpečnostní politiku. Působení globální aliance by však bylo limitováno, pokud by se k ní nepřipojily jak Rusko, tak i „nové“ mocnosti jako Čína a Indie, které již od první dekády nového století začaly úspěšně budovat užší partnerské vztahy. Postupně vytvořily alianci s třetinou světové populace a silným ekonomickým i vojenským potenciálem.

Čína ve čtvrté světové válce stála zprvu poněkud stranou, soustředila se především na vnitřní problémy a vyřešení vztahů se sousedy, zvláště již zmíněnou Indií, ale také Japonskem, Indočínou a Koreou. Počáteční nižší zájem Číny o řešení globálních bezpečnostních problémů se výrazně změnil poté, co ji na východě začala ohrožovat aktivita islamistů ve Střední Asii a kdy na jihu začali islamisté blokovat námořní cesty spojující Čínu s Evropou, Blízkým východem, Indií a jihovýchodní Asií.

Vstup Číny, a také Indie do Globální aliance byl ovšem možný i díky tomu, že stále propo-
jenější růst jejich ekonomik jim zajistil potřebnou vnitřní sociální a ekonomickou stabilitu a také možnost zapojit se vlastními vojenskými kapacitami do vojenských operací proti terorismu. Možnosti spolupráce všech aktérů, tj. „starých“ a „nových“ velmocí, vyplýval i z faktu, že jejich vzájemná politická, ekonomická a obchodní provázanost se ve 21. století stala tak vzájemně závislou, že minimalizovala možnost vzniku konfliktu bezpečnostního charakteru mezi nimi. Díky tomu se podařilo udržet pod kontrolou i dvě potenciální konfliktní ohniska: mezi Čínou a Tchaj-wanem a mezi Indií a Pákistánem (ve věci Kašmíru), jejichž eskalace mohla válku proti terorismu výrazně zkomplikovat.

Klíčovou podmínkou pro postupný frontální útok proti terorismu byla výrazná dělba rolí. Američané díky stále nejsilnějšímu vojenskému potenciálu řešili vojenskou část ofenzivních zásahů a evropské země následný proces „peace building“.

Pro úspěch boje s terorismem bylo rozhodující především teritorium Blízkého východu, kde bylo nutné nalézt odpovídající rovnováhu mezi používáním prostředků „hard security“ (prostředků vojenského charakteru) a „soft security“. Celý proces následně vyústil koncem čtyřicátých let 21. století ve vyhlášení nového „Marshallova“ plánu (obohaceného především myšlenkami Beveridgeova plánu z doby po druhé světové válce) pro „širší“ Blízký východ. Jeho uskutečnění bylo možné i díky přijetí Turecka za člena Evropské unie, ke kterému došlo vzhledem k výraznému zhoršení bezpečnostní situace ve dvacátých letech, až na počátku čtyřicátých let 21. století. Ale právě Turecko sehrálo později pozitivní roli při infiltraci militantního islamismu.

V průběhu čtvrté světové války se ukázaly i limity působení mezinárodních organizací, které vznikly po druhé světové válce, zvláště v případě největší z nich – Organizace spojených národů. OSN již od počátku století měla značný problém jak reagovat na nové hrozby (terorismus, rozšiřování zbraní hromadného ničení, působení organizovaného zločinu) a jak reflektovat nové aktéry a jejich zájmy („nové“ velmoci, regionální organizace, nevládní organizace, nadnárodní společnosti).

Role OSN v boji proti terorismu se tak v prvních třech dekádách výrazně minimalizovala de facto na pouhou „debatní platformu“. Roli Rady bezpečnosti pro operativnější řešení bezpečnostních problémů převzala G-8, resp. G-10 (na konci třicátých let byla G-8 byla rozšířena o Čínu a Indii). Poté co se podařilo ve čtvrté světové válce zvítězit nicméně došlo k určité renesanci OSN. Politická, bezpečnostní a ekonomická stabilita v jednotlivých světových regionech totiž začala ve vzrůstající míře záviset na působení silných regionálních politických, bezpečnostních a ekonomických organizací (např. NAFTA, EU, Liga arabských států, Africká unie, ASEAN, Šanghajska organizace spolupráce, MERCOSUR atd.). Jejich vzájemná koordinace se stala primární rolí OSN, která se tak de facto stala jejich federací. Právě to bylo symbolem obrozeného multilateralismu, který se zrodil z kataklyzmatu čtvrté světové války.

Největším problémem všech těchto organizací bylo, a to bez ohledu na jejich vývoj a sílu, že i přes zvyšující se disponibilní finanční prostředky je po dlouhou dobu nedokázaly efektivně využít.

Technologie, zbraně, lidská práva a svobody v období čtvrté světové války

Technologický rozvoj v období čtvrté světové války

Na vedení války proti terorismu měl výrazný vliv rozvoj technologií. V této souvislosti bylo pozitivní, že změny byly spíše strukturální a technologické, neměnily se ekonomické vztahy, tj. tržní principy, které v zájmu boje proti terorismu byly zčásti regulovány, část zdrojů bylo ovšem nutné alokovat pro vedení bojů. Čtvrtá světová válka tak narušila vývojový cyklus: industrializace – společnost služeb – společnost vzdělání – věk zdraví. Pozitivní bylo, že západní svět spolu s „novými velmocemi“ byl schopen využít rozvoje technologií k získání rozhodující převahy nad terorismem.

Z technologického rozvoje měl na vedení války vliv rozvoj robotů a robotizace všeobecně. Dále poté rozvoj nanotechnologií umožňující konstrukci molekulárních počítačů, což se podařilo kolem roku 2030. Zhruba ve stejném období došlo k nástupu inteligentních strojů a automatizovaných překladů. Do potíží až krize se však dostala globální koncepce internetu, kterou bylo nutné diverzifikovat. Prohloubila se vojenská aplikace expertních systémů. V civilním sektoru se prosadil prodej on-line a začalo automatizovat zemědělství. V high-tech si nejlépe vedly USA, Německo, Japonsko, Finsko a Irsko, ale i Čína ve spolupráci s Indií. Došlo ke sloučení informačních technologií, biotechnologií a nanotechnologií do jedné vědecké disciplíny. Skutečností se stala i tvorba úplných komplexních informací o všech rozumných předmětech našeho okolí, s čímž byla spojena potřeba analýzy, vizualizace a interpretace velkých datových souborů. Ve druhé dekádě 21. století došlo k návratu na Měsíc, v páté dekádě k přistání na Marsu a zahájení nástupu ke kolonizaci sluneční soustavy. V biofarmacii došlo k vývoji léčiv s cíleným pohybem léčiva až na místo určení, náhradě srdce a cév, cílenému výběru léků z genetického hlediska, zásahům do generické informace buňky, výběru pohlaví při porodu, terapeutickému klonování, využití nanotechnologií atd.

Nanotechnologie se staly součástí vývoje moderních zbraní. Důležité bylo, že světové společenství si v této souvislosti uvědomilo nejen pozitivita, ale i možná negativa takového faktu. Po zkušenostech se selháním režimu nerozšiřování zbraní hromadného ničení v první dekádě 21. století se po dlouhých a složitých jednáních podařilo koncem čtyřicátých let vytvořit celosvětový režim kontroly nanotechnologií, který byl mj. primárně zaměřen proti

nebezpečí zneužití jednotlivci nebo malými skupinami s tzv. znalostí umožňující hromadné ničení (KMD - knowledge-enabled mass destruction).

Nové typy zbraní

I přes výrazné sjednocení západního světa spolu s dalšími demokratickými zeměmi ve světě a postupnou společnou podporu Číny a Indie se přesto na uvedených územích vytvořily enklávy, které plně ovládly síly mezinárodního terorismu. Asymetrický způsob jejich boje si vyžádal i asymetrické formy odvety, které spočívaly zejména ve využití neletálních zbraní. Bylo tomu nejen z humanitních důvodů, které si civilizovaná společnost navzdory používaným prostředkům protivníka zachovala, ale i proto, že na těchto územích žili obyvatelé, kteří neměli s teroristy nic společného. Nebylo proto ani možné masově použít zbraní hromadného ničení, jakkoli by to bylo vzhledem k vedení boje legitimní.

Technologický rozvoj vytvářel základ pro výrobu a využití zcela nových zbraní již dříve. Týkalo se to především tzv. neletálních zbraní. Na jejich existenci upozornilo již použití grafitových pum k vyrazení elektrárenských sítí při bombardování Jugoslávie v polovině devadesátých let minulého století. Už tehdy se usuzovalo, že mohou mít jako netradiční bojové prostředky rozhodující roli v budoucích válkách včetně boje proti teroristům.

Základní charakteristikou neletálních zbraní je, že při použití nemají zničit živou sílu, ale ji jen dočasně vyřadit. Nová teorie boje s použitím neletálních zbraní vznikla již na začátku 90. let v USA. Vycházela z ideje, že válka či boj proti teroristům, např. s rukojmími či nevinnými občany, by neměly ohrožit nezúčastněné civilní obyvatelstvo.

Jednalo se především o tyto neletální zbraně: **optické a laserové záření** spočívající v intenzivním využívání koherentního i nekoherentního světla vyvolávající dočasné oslepení či zničení optických senzorů k monitorování a navádění střel na cíl a **nejaderné elektromagnetické impulzy a mikrovlny s vysokou energií** narušující činnost mozku a centrální nervové soustavy i umožňující vyřadit i výpočetní techniku či vyvolat exploze muničních skladů a minových polí na okrajích enkláv obsazených teroristy.

Spolu s tím byly využívány **zvukové a ultrazvukové vlny** způsobující dezorientaci lidí, nevolnost až křeče, strach, davovou paniku, ale i demolující techniku a stavby, dále **prostředky radioelektronického boje** k dezorganizaci velení a ovládání zbraní, **prostředky informačního boje** k vyrazení počítačů viry, vložení klamných informací, **biologické zbraně** k vyvolávání infekčního onemocnění a otravou jedy, využití mikroorganismů a produktů jejich látkové výměny či chemikálií k ničení skladů pohonných hmot, přerušení přívodu paliva, zadření motorů, rozkladu výbušnin a maskovacích nátěrů, poškozující pneumatiky, kovy, těsnění, plasty, silnice ap.

Většina neletálních zbraní byla v ozbrojených konfliktech s teroristy zprvu vyzkoušena jen zčásti. Poškození lidského organismu při použití těchto zbraní nebylo často jen dočasné, ale trvalé. Existence těchto nových zbraňových systémů však postupně výrazně měnila obraz válčiště. Brzo však neletální zbraně začali používat i teroristé včetně nového fenoménu bezpečnostních rizik spočívající ve zneužití informací, tzv. info-teroru. Byli tím schopni způsobit více škody s pomocí počítačové klávesnice než použitím trhavin. Na konci dvacátých let se jim podařilo využít tzv. „křížujících virů“, jakéhosi softwarového ekvivalentu křížující střely, čím zvláště Západu způsobili přímo elektronický Pearl Harbour.

Stranou pozornosti, ale nezůstaly ani „klasické“ zbraně hromadného ničení. Např. došlo k vývoji nových chemických látek, jež bude těžké detekovat, a tím se jim i účinně bránit. Došlo i k výraznému

zvýšení doletu a přesnosti nosičů jaderných zbraní. Mj. došlo i k tomu, že jaderné zbraně opustily výlučně odstrašovací poslání a staly se nástrojem pro úder na opevněná velitelská stanoviště nebo muniční sklady. Vzhledem k tomu, že se jednalo o přesně naváděné zbraně slabé intenzity došlo k faktickému návratu k již téměř zapomenuté koncepci tzv. taktických jaderných zbraní.

Drastické omezování podnikání, lidských práv a svobod

Souběžně s volbou strategie a bojových prostředků včetně asymetrických musela být stále drastičtěji omezována lidská práva a svobodné podnikání. Zprvu se začala týkat právnických osob; strategické firmy mohly pokračovat ve své činnosti jen s kontrolní činností státu a nadstátních orgánů a institucí se jmenováním komisařů. Byla zavedena kontinuální kontrola všech společných vodních zdrojů a jejich okamžité zástavy, zdvojená ochrana rozvodů pitné vody, plynu, elektřiny a zásobníků ropy. Podobně byla zajišťována kontinuální kontrola výroby a distribuce potravin. Situaci komplikovalo stále vážnější narušení zemského klimatu, zvláště zvyšování teploty, kdy docházelo k vážnému narušení situace na obou světových pólech.

Omezení se stále častěji a drastičtěji začala týkat i jednotlivých lidí. Nejdříve a nejsilněji zasáhla migraci, postupně došlo k totálnímu zpřísnění možnosti udělení státního občanství v terorismem ohrožených zemích. Byly stanoveny limity pro počet obyvatel na území jednotlivých států včetně kvót pro státní a etnickou příslušnost. Začala být zaváděna identifikace obyvatel a turistů. Došlo i ke značení obyvatel čipem, nepřetržitému monitoringu pohybu a kontinuálnímu odposlechu. Toto opatření se týkalo i všech příchozích ze zahraničí (na území Evropské unie se to týkalo i občanů jejích členských států), jimž byl stanoven zpřísněný pobytový a kontrolní režim. Byl zakázán prodej nemovitostí a pozemků cizím státním příslušníkům. Neochotně začaly být posuzovány a posléze povolovány sňatky mezi příslušníky jiných států. Sen o multikulturní a multietnické společnosti se postupně rozplynul.

Výrazná omezení postihla i vzájemnou komunikaci a platební styk. Byly zavedeny pouze bezhotovostní platby a jejich monitoring. Bylo zakázáno rozesílání klasických, tj. neelektronických hromadných poštovních zásilek a nevyžádané pošty adresně i neadresně distribuované do schránek. Všechny elektronické zprávy procházely přes centrální monitoring zpráv. Nelegální elektronické napadení počítače virem či pokus o prolomení kódu bylo posuzována jako vojenské napadení státu a trestáno dlouhodobým vězněním.

Na pozadí událostí spojených se čtvrtou světovou válkou se odehrával dlouhodobý střet mezi liberalismem (přezírajícím nerovnosti mezi lidmi) a solidarismem (vyzdvihujícím paternalismus). Tento střet nebyl zcela rozhodnut i když v konfrontaci s mnoha kritickými momenty vývoje války se silněji začal prosazovat názor, že svobodu není možno chápat odděleně od vědomí odpovědnosti.

Demografické determinanty, vztah Sever-Jih, stav životního prostředí v období čtvrté světové války

Demografické determinanty

Bezpečnostní situaci v první polovině století ovlivňovaly některé důležité determinanty. Evropa jako jiné industriální země za 150 let velmi zestárla, a to pro snížení porodnosti a prodloužení věku. Staří postupně počtem převýšili mladé. Stárnoucí populace vyvíjela značný

tlak na systémy důchodové a zdravotní péče, což bylo patrné nejen v EU, ale i v České republice. Evropa se musela vyrovnat s nebezpečím snížení výdajů na výchovu, vzdělání a politiku zaměstnanosti a následně s možnou destabilizací veřejných rozpočtů.

V rozvojových zemích došlo k explozi porodnosti, do konce první dekády zde stoupl počet obyvatel o téměř 800 milionů lidí, kdežto v ostatních zemích jen o přibližně 100 milionů. Podíl počtu obyvatel v EU klesl natolik, že v roce 2025 bylo mezi dvaceti nejlidnatějšími státy světa ze zemí Evropské unie jen Německo. Spojené království a Francie z nich vypadly. Západní společnosti byly konfrontovány i s novými ne zcela pozitivními trendy společenského života – konzumerismem, posílením univerzálního individualismu, rozpadem tradičního rodinného modelu života.

Došlo k rozsáhlé migraci do Evropy z jiných kontinentů, která měla svoje pozitivní i negativní efekty. Pozitivní ale časem převážily především z důvodu nahrazení chybějících pracovních sil. To se týkalo i rekrutace personálu do ozbrojených sil (které se v drtivé většině evropských zemí staly plně profesionální) a dalších ozbrojených složek. Bezpečnostnímu deficitu vyvolanému demografickým poklesem Evropa ovšem čelila i vývojem zbraňových systémů na základě nejnovějších technologií.

Celkově se migraci, která je objektivním procesem podařilo Evropě zvládnout promyšlenou a koordinovanou migrační politikou zastřešovanou EU.

Vztah Sever-Jih

Základním ekonomickým faktorem *globalizace* byl neustálý růst zahraničního obchodu, přeshraničních investic a finančního kapitálu. Zvyšovala se ovšem nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi.

Zatímco v roce 1965 byl průměrný příjem na hlavu v průmyslových zemích G-7 dvacetkrát vyšší než v sedmi nejhudších zemích, v roce 1995 to bylo cca čtyřicetkrát, na počátku století 1:87 a ve čtvrté dekádě 21. století již 1:110. To stále představovalo potenciální zdroj bezpečnostních hrozeb i přes bezpečnostní stabilizaci ve světě v polovině století.

Životní prostředí

Vážným problémem byla i konfrontace s důsledky konzumentského způsobu života na *životní prostředí*. To mj. přispělo k postupnému zániku tropických pralesů a orné půdy, poklesu biologické rozmanitosti, úbytku vodních zdrojů, nadměrné potřebě energie a urychlení globálního oteplování. Životní prostředí též negativně poškodilo použití zbraní hromadného ničení teroristickými uskupeními v některých regionech. Jedním z důsledků čtvrté světové války i v tomto kontextu byl vznik ekologické rady bezpečnosti OSN, která se zaměřila na větší prohloubení a koordinaci úsilí států světa zvládat ekologické problémy a předcházet jim. Vznik a působení globální bezpečnostní aliance přitom ukázal cestu, že podobným způsobem lze řešit i globální ekologické problémy.

Závěrem

Bezpečnostní situace České republiky z hlediska vojenských ohrožení je momentálně velmi dobrá. Navzdory častým optimistickým a naivním iluzím o světě 21. věku

je tato planeta stále plná překvapení. Odhalit bezpečnostní rizika, hrozby a ohrožení je stále těžší. Počítejte raději se spíše katastrofickými scénáři, a to i za cenu, že urazíme některé státy, ba dokonce sousedy. Nechceme propadnout omylům, že tato planeta se bude chovat v novém tisíciletí rozumněji, že velmocí a další státy se vzdají svých podstatných pravomocí ve prospěch globálního řízení, že Evropa se promění ve Spojené státy evropské, že se podaří odstranit všechny podstatné příčiny napětí – etnické, rasové, náboženské, politické aj. Bohužel, spíše opak bude pravdou!

Tyto závěry nejsou, jak by někteří čtenáři mohli předpokládat, zcela nové. Naopak. Objevily se v textu již vzpomenuté publikace týmu vedeného dr. Jaroslavem Jandou „Bezpečnostní politika České republiky“ o jednu dekádu zpět. Jejich aktuálnost je ale stále platná. Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK, které se vědomě snaží navázat na výzkumnou činnost Jandova týmu si proto jako jeden ze svých hlavních úkolů vytyčilo cíl dále rozvíjet prognostickou činnost v oblasti bezpečnostní politiky. V této souvislosti považují autoři „Padesátiletí čtvrté světové války“ za důležité seznámit odbornou veřejnost se záměry dalšího výzkumu realizovaného na půdě střediska. V této souvislosti uvítají aktivní spolupráci všech, kteří o ni mají zájem.

Empirické šetření k tvorbě scénářů

Středisko bezpečnostní politiky CESES zamýšlí k tvorbě prognostických scénářů realizovat empirické šetření, které se soustředí na:

A. Studium relevantní dokumentace, zvláště minulých a současných bezpečnostních prognóz (USA, Francie, SRN, Rusko, Čína, NATO, EU, ČR) a využití výsledků výzkumné, zvláště prognostické činnosti CESES.

B. V empirickém prognostickém šetření zkoumat následující okruhy otázek:

1. Vývoj bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, možnost vzniku jiných bezpečnostních hrozeb než jsou dosavadní.
 2. Vývoj reakcí světa na bezpečnostní hrozby a rizika.
 3. Využití vojenských a nevojenských prostředků v boji proti bezpečnostním hrozbám a rizikům.
 4. Vývoj změn v politickém obrazu světa, zvláště ve velmocenské konstelaci a ve světových organizacích.
 5. Vliv bezpečnostních hrozeb a reakcí na ně na dodržování lidských práv a svobod.
- Převažující technikou prognostického šetření jako podkladu pro tvorbu bezpečnostních scénářů bude modifikovaná delfská anketa s cca 50 našimi experty bezpečnostní politiky (z toho asi polovinu budou tvořit členové týmu Střediska bezpečnostní politiky CESES) s možností využití techniky sociomodelování.

C. Tvorba prognostických bezpečnostních scénářů na základě studia dokumentace, empirického šetření v rámci bezpečnostní komunity, skupinových aktivit ad. metod.

Při tvorbě prognostických bezpečnostních scénářů chce SBP CESES pro srovnatelnost alespoň zčásti přihlédnout k analogickým scénářům týmu Ústavu mezinárodních vztahů vedeného Jaroslavem Jandou, jak byly prezentovány ve zmíněné publikaci Bezpečnostní politika České republiky v této struktuře:

1. Scénáře globálního vývoje

- A. Scénář globálního řízení.
- B. Scénář nového rozdělení světa.
- C. Scénář naprostého znemožnění globálního řízení.

2. Scénáře evropského vývoje

- A. Scénář posílení integrace Evropské unie a nárůst její odpovědnosti za bezpečnost celého kontinentu.
- B. Scénář stagnace či retardace evropské integrace.
- C. Scénář důsledků naprostého znemožnění globálního řízení a vzniku nových dělících čar na Evropu.
- D. Scénář naprostého neúspěchu evropské integrace.

3. Scénáře možné ne/spolupráce Evropské unie a Severoatlantické aliance

4. Scénáře vnitřní bezpečnosti

- A. Stagnační scénář.
- B. Katastrofický scénář.
- C. Optimistický scénář.

Časový rozvrh:

- 1. Studium dokumentace a projekt empirického šetření – 2005
- 2. Studium dokumentace a provedení empirického šetření – 2006
- 3. Tvorba prognostických scénářů – 2007

Kontakt:

Středisko bezpečnostní politiky

Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK

Celetná 20

116 36 Praha 1

tel.: 224 491 498

fax: 224 227 950

e-mail: sbp@fsv.cuni.cz